

Sınırlar Ötesi Bağlar: Hikâye Anlatıcısı John Berger'ın Türkçedeki Yolculuğu ve Alımlanışı

DR. ÖĞR. ÜYESİ GÖZDE SERTESER BAŞTUĞ*

Öz

Bu çalışma çeviri eserlerin okurlarda nasıl yankı bulduğunu, çevirilerle okurların buluştuğu noktaları anlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, hikâye anlatıcısı John Berger'ın Türkçedeki yolculuğunu inceleyerek, yazarın Türkiye'deki okurlar için ne ifade ettiği, daha doğru bir ifadeyle, ilgili okurlarca hangi gerekçelerle okunduğu ve sevildiği gibi soruları cevaplamaya çalışır. İlk kez 1974'te *Sanat ve Devrim*, ardından 1978'de kendisine asıl bilinirliği kazandıran *Görme Biçimleri* eserlerinin aktarılmasından bu yana, neredeyse bütün eserleri Türkçeye çevrilmiş ve önemli bir kısmı en az iki baskı yapmış Berger'ın Türkiye'deki okurlarıyla özel bir bağ kurduğu düşüncesi, çalışmanın çıkış noktasını oluşturur. Bu doğrultuda öncelikle Berger'ın eserlerinin Türkçe çevirilerine dair bibliyografik bir liste çıkarılarak, yayıncı ve çevirmenlerine atıfla ilgili eserlerin genel bir çerçevesi çizilecektir. Yazarın Türkçeye çevrilme gerekçeleri, yayıncı ve çevirmenleriyle kurduğu bağlar ve eserlerinin sunuluşu yan metinler (çevre metin ve dış metinler) üzerinden incelenmeye çalışılacaktır. Ardından yazarın alımlanışını resmedebilmek amacıyla iki okur grubu için ayrı ayrı içerik analizine başvurulacaktır: İlk aşamada, bu örnekte poetika belirleyici okurlar arasında sayılacak tanıtım yazarlarının yazıları; ikinci aşamada ise genel okur kitlesinin Goodreads platformundaki yorumları analiz edilecektir. Böylelikle çalışma, Berger'ın çeviri eserleri aracılığıyla sınırlar ötesindeki okurlarıyla nasıl bir bağ kurduğu, ne tür gerekçelerle okunduğunu gözler önüne sererek, çevirilerin hitap ettikleri kitleler üzerindeki etkilerini incelemeye dönük bir örnek teşkil edecektir.

Anahtar sözcükler: alımlama, çeviri okurları, yan metin, John Berger, tanıtım yazıları, Goodreads

Cross-Border Connections:

The Journey and Reception of the Storyteller John Berger in Turkish

Abstract

This study seeks to comprehend the impact of translated works on their readers and the intersections between translations and readers. This analysis explores the journey of the storyteller John Berger through his books in Turkish, aiming to elucidate the significance of the author to readers in Turkey, namely the rationale for his readership and admiration. This study begins with the premise that Berger, whose nearly all the books have been translated into Turkish and published in at least one edition since the initial release of *Art and Revolution* in 1974 and his seminal work *Ways of Seeing* in 1978, has forged a unique connection with readers in Turkey. Firstly, a bibliographic list

* Haliç Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, email: gozdebastug@halic.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8771-3967.

Bu çalışma, 30 Eylül-2 Ekim 2024 tarihleri arasında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde gerçekleştirilen II. Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresi'nde sunulmuştur.

Gönderilme Tarihi: 15 Aralık 2024

Kabul Tarihi: 1 Mart 2025

of the Turkish translations of Berger's works will be presented, and a broad framework of the pertinent works will be established, referencing their publishers and translators. This analysis will examine the motivations for translating Berger's books into Turkish, the relationships Berger formed with his publishers and translators, and the presentation of his works through paratexts (peri- and epitexts). Two separate content analysis will be employed to illustrate the readers' reception: Initially, the works of reviewers, regarded among readers forming poetics in this instance, will be examined; subsequently, the comments of the public readership on the Goodreads platform will be investigated. The study will try to illustrate the influence of translations on the intended readership by examining how Berger engages with his readers in Türkiye through his translated books.

Keywords: reception, translation readers, paratext, John Berger, reviews, Goodreads

GİRİŞ

Gelişen teknolojilerle birlikte, okurlar ya da alıcı kitle çok daha fazla görünür hale geldi; hatta doğrudan eserlere, eserlerin dolaşımına ve alımlanmasına etki eder bir yetki elde etmeye başladı. Bu durum, çeviribilimde okur/ alıcı kitle odaklı çalışmalarının sayıca artması sonucunu doğursa da, bu türden çalışmaların halen sınırlı sayıda olduğunu söylemek mümkündür¹. Alımlama kuramları, yazar ve eserin yerlerini, metin ve okura bırakmaya başladığı bir döneme işaret etmektedir. Bu kuramların çerçevesini çizen iki önemli isim Jauss (1982/2005, s. 22-41) ve Iser'in (1980, s. 27-37), sırasıyla, okurun kendine has kişiliği veya dünya görüşü sebebiyle metinden talep ettiklerini ifade eden "beklenti ufku" ile metnin yapısı içerisinde kök salmış olan "örtük okur" gibi soyut kavramsallaştırmaları, günümüzde yerini bu tür kavramları, gerçek okur kitlesine ulaşmak isteğiyle somutlaştırma çabalarına bırakmıştır. Holub (1984, s.135-136), Jauss ve Iser'in gerçek okura ulaşmadan, onlara ilişkin sosyolojik temellerden yoksun bir kavrayışla soyutlamalarda bulduklarını ifade ederek, Jauss'un bizzat kendisinin de "beklentiler ufku" soyutlamasını somutlaştırma çağrısında bulunduğundan, buna cevaben Reinhold Viehoff'un da gerçek okura ulaşmaya dönük ampirik çalışmaları hayata geçirmeyi denediğinden söz eder. Bu anlatılanlar ışığında, makalenin çıkış noktasını okurların çeviri eserlerle kurdukları bağı irdeleme ve çevirilerle okurların bulunduğu noktaları anlama isteği oluşturur. Çalışma, bu amaçla, dünyaca ünlü İngiliz sanat eleştirmeni, yazar, ama en çok da hikâye anlatıcısı John Berger'in Türkçede hangi sebeplerle okunduğunu ve sevildiğini anlamayı hedefler.

Yazarlar, Benjamin'in deyişiyle "sonraki yaşam"ları (2000, s. 16-17) süresince, okurlarıyla farklı bağlamlarda farklı şekillerde konuşur, bazen söyleşir, bağlar kurar ya da hiç bağ kuramayabilir de. John Berger ise yalnızca anadil kültüründeki ilk okurları için değil, çevrildiği dillerdeki okurlarıyla da güçlü bir bağ kurabildiğini ileri sürebileceğimiz özel bir örnek teşkil eder². İlk kez 1974'te *Sanat*

¹ İlgili çalışmaların bilhassa 2015 sonrasında giderek arttığı göze çarpmaktadır: Grossman, 1989; Lee, 2003; Tahir Gürçağlar, 2005/ 2022; Chan, 2010; Erkul Yağcı, 2011/2017; Yurtdaş, 2011; Kim&Huang, 2012; Bielsa, 2013; Milota, 2014; Baer, 2014; D'Egidio, 2015; Lim&Loi, 2015; Muñoz Martín, 2017; Işıklar Koçak, 2017; Eker Reditakis, 2017; Gambier, 2018; Baş, 2019; Wardle, 2019; Taş İlmek 2020; Engliana, 2020; Wang&Humbé, 2020; Walker, 2021; Holur et al., 2021; Kotze et al., 2021; Okyayuz, 2021; Cadera&Walsh, 2022; Chen, 2022; Chang&Zhao, 2022; Memon, Shah&Raheem, 2022; Abdal&Yaman, 2023; Zheng&Fan, 2023; Boot, 2023; Xiao&Li, 2023; Bolouri&Jalali, 2023; Taşkın, 2024.

² Sözelimi, dünyanın farklı yerlerinden şair, sanatçı, akademisyen, çevirmen ve aktivistler bir araya gelerek, yazarın 90. yaş gününü kutlamak amacıyla, onun yazılarına öykünen denemelerden oluşan *A Jar of Wild Flowers: Essays in Celebration of John Berger* (2016) başlıklı bir eser kaleme almıştır.

ve *Devrim*, ardından 1978'de Türkiye'de kendisine asıl bilinirliği kazandıran *Görme Biçimleri* eserlerinin aktarılmasından bu yana, neredeyse bütün eserleri Türkçeye çevrilmiş ve bu eserlerin önemli bir kısmı en az iki baskı görmüştür. 70'li yılların ortalarından 2020'lere uzanan elli yıllık süreçte yazara ve eserlerine olan ilginin azalmaması, hatta giderek artması yazarın Türkiye'deki okurlar için ne ifade ettiği sorusunu akla getirir. Berger'ın kitabı *Bento'nun Eskiz Defteri*'ne yazdığı tanıtım yazısında Füsun Ertuğ (2013) şöyle sorar: "Berger, Fransız Alpleri eteğindeki evinde bunları yazar ve çizerken dünyanın başka başka yerlerinde ne heyecanlar yarattığından, insanları duygudaş kıldığından, kıskırttığından habersiz/mi/dir?" Soruyu cevapsız da bırakmaz; ona göre Berger onların varlığından hiç de habersiz değildir, sezgileriyle bilir. Berger da Türkiye'de "özel bir biçimde" okunduğu kanaatindedir (Gürsoy Sökmen, 2017).

Berger'ın, sınırlar ötesinde, Türkiye'deki okurları ile arasındaki bağı anlamaya çalışırken, öncelikle yazarın eserlerinin bibliyografik bir listesi oluşturulup eserlerin Türkçede yayımlanma serüveni yan metinlerden³ (çevre metin ve dış metinler) yararlanılarak aktarılacak ve bu serüvende önemli bir yer teşkil eden, esasında ilk okurları olarak imleyebileceğimiz yayıncılar ve çevirmenlerine değinilecektir. Çalışma için en önemli nokta, çeviri eserlerin okurları ve onların alımlama süreçleri olduğundan, bütüncül bir yaklaşımla, çalışmanın kapsamına tanıtım yazarlarının kaleme aldığı yazılar ile genel okur kitlesinin internette paylaştıkları yorumlar dahil edilecektir. Çeviri eserlerin okurları, çalışmada incelenen yazar ve eserlerine uygun olacak şekilde, "poetika belirleyici okurlar" ile "genel okur kitlesi" olmak üzere iki ana başlıkta toplanacak ve böylelikle iki gruba ayrıca odaklanan bir içerik analiziyle okurların Berger'ı okuma ve sevme gerekçeleri gözler önüne serilmeye çalışılacaktır. Aslında poetika belirleyici okurlar dediğimizde, bu, tanıtım/eleştiri yazarlarıyla birlikte yazarın yayıncısı, çevirmeni, editörünü de kapsamaktadır. Hatta bakıldığında, tanıtım/ eleştiri yazarları sıralamada daha sonra bile gelebilir. Zira bir yazarın başka bir dile/kültüre aktarımında ve alıcı kitleye tanıtılmasında başat rolü yayıncı, çevirmen veya editörler üstlenir ve metinlerin okunacakları bağlamları belirleyen eşik bekçileri görevi görür. Ancak elbette çeviri eserlerin alımlanışında tanıtım yazarlarının da "güçlü eyleyenler" oldukları göz ardı edilmemelidir (Eker-Roditakis, 2017 s. 9). Bu çalışmada, çeviri eserlerin okurlarına odaklanmak amaçlanmaktadır ve bu maksatla, yayıncı ve çevirmenlerin yazarın erek kültüre aktarımındaki rolü irdelendikten sonra esas olarak, çeviri okurları paydasında birleştireceğimiz tanıtım yazarları ve genel okur kitlesine odaklanılacaktır. Diğer taraftan, günümüz dünyasındaki okuma deneyimleri düşünüldüğünde, iki okur grubu arasında "poetika belirleyicilik" vurgusuyla bir ayrım yapmak hatalı bulunabilir. Günümüz dünyasında, okurların pasif birer alıcı olmaktan çıktığı, hatta internette çeşitli platformlarda gösterdikleri varlık sebebiyle, doğrudan poetika belirleyici eyleyenler arasında değerlendirilebilecek bir konuma evrildikleri tartışmasız bir gerçektir. Hatta kimi zaman alışlagelen poetika belirleyicilerden daha etkili oldukları bile ileri sürülebilir, ancak bizim örneğimiz bu bağlama oturmamaktadır. 70'li yılların ortalarından günümüze, Berger'ın eserlerinin Türkçe çevirilerinin erek kültürde okurlarıyla buluşması bu yeni teknolojik gelişmelerin doğurduğu

³ Yan metin (paratext) metnin okurlarınca nasıl alımlanacağını şekillendiren öğelerdir. Kısaca söylersek, "metnin eşiğinde yer alan ve kitapla okur arasında bir köprü kurulmasını sağlayan başlıklar, alt başlıklar, önsözler, ithaflar, epigraflar, notlar" gibi öğeler çevre metinleri (peritext); söyleşi, röportaj, tanıtım yazıları, günlükler gibi öğeler ise dış metinleri (epitext) oluşturur (Genette 1997, s. xviii; *çeviri yazara ait*).

durumlardan azade bir gelişme göstermiştir. Bizim çalışmamız için öne çıkan husus, söz konusu yeni teknolojik gelişmelerle genel okur kitlesine dolaysız ulaşabilme ve onların eserlere ilişkin alımlamalarını öğrenebilme fırsatı bulunabilmesidir.

Aslına bakılırsa, okurlar halihazırda, Jauss ve Iser'in çalışmaları yanı sıra Barthes'ın (1977) yazarın ölümünü ilan ettiği, Eco'nun (1989) okurun yoruma açık bir yapının anlam üretimine katıldığını belirttiği tarihlerden bugüne, eserlerin anlam kazanması ve üretmesinde etkin bir rol üstlenmektedir. Sözelimi, Hall (1980) alıcı kitlenin metinleri algılamada edilgen bir yapı göstermediğini, aksine metinleri kendi kişisel ve kültürel donanımları ve hayat deneyimleri üzerinden yorumladıklarına değinir. Günümüz dünyasında ise okurlar, eserlerle kurdukları bağı internet üzerinden geniş kitlelere aktarabilecek bir konumda olabildiğinden, çifte bir etkinlik kazanmış haldedir. Altyazı çevirisi bağlamında alımlama çalışmalarını konu edinen Giovanni ve Gambier (2018, s. viii) de on yılı aşkın bir süredir tüketim biçimlerinde ve teknolojiye yaşanan değişimlerin izleyiciler bakımından, saniyeler içerisinde bir medya içeriğine dair fikirlerini beyan edebilmeleri sebebiyle, öngörülemez bir eylemliliği ve etkileşimi beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Okurların bu türden paylaşımlarının köklerini, kitapçılarla mektuplaşan okurlarda (Erkul Yağcı 2011, s. 182), 1930'lar ile 1960'lar arasında ise gazete ya da dergilerin okur mektuplarına ayrılmış köşelerinde bulabiliriz (Erkul Yağcı ve Işıklar Koçak 2017, s. 131). Hatta Tahir Gürçağlar (2005, s. 186-188) okurların sanılanın aksine 1950'li yıllarda da dergilerin içerik planlamalarında etkin bir rol üstlenebildiğini vurgular, dolayısıyla bu durum pek yeni değildir ancak elbette çeşitlilik, zenginlik kazanmıştır. Zira Tahir Gürçağlar (2005, s. 166) söz konusu okur mektuplarının yayımlanmadan önce bir süzgeçten geçeceği için okur düşüncesini yansıtmada sınırlı kalabileceğini ifade eder. Benzer bir durum tanıtım yazıları için de geçerlidir. Ancak çeşitli internet platformlarındaki okurlar fikirlerini özgür bir biçimde aktarabilmektedir⁴. Bu bağlamda, Berger örneğinde ayrı grupta topladığımız bu iki okur kitlesinde birbiriyle örtüşen ya da farklılaşan noktalar olup olmadığını görmek de mümkün olabilir.

Sonuç olarak, bu çalışmada, Berger'ın Türkçede hangi gerekçelerle okunduğunu ve sevildiğini anlamaya çalışırken, çeviri okurlarının yazarın eserlerini ve yazarı nasıl alımladığına bakılacaktır. Bu amaçla, çeviri okur kitlesini kabaca poetika belirleyici okurlar olarak tanıtım yazarları ve genel okur kitlesi biçiminde ikiye bölerek iki grup içinde ayrı ayrı içerik analizine başvurulacaktır. Her iki grup için de Berger'ın eserlerinin Türkçede en az iki baskı yapmış olması dikkate alınmıştır. Berger'ın en az iki baskı yapmış toplam 30 eseri olduğu saptanmıştır⁵. İlk aşamada ilgili eserler için kaleme alınan tanıtım yazılarında ilgili kişilerin bir okur olarak Berger'ı neden sevdiğini ifade ettiği kısımlara odaklanılacaktır. İkinci aşamada ise okurları buluşturan en büyük platform olması sebebiyle Goodreads platformu bu çalışma için yeterli kabul edilip ilgili sitede yazarın eserleri için Türkçe okur yorumlarından yalnızca 4 ve 5 yıldız vermiş olanların yorumları dikkate alınacaktır. Böylelikle, çeviri eserlerin sınırlar ötesindeki okurlarıyla kurdukları bağlar, özel bir örnek

⁴ Burada elbette son dönemlerde gündeme gelen "kitap fenomenleri", belli bakımlardan tanıtım yazarlarıyla örtüşen belli bakımlardan da yeni ticari ilişkiler ve sosyal medya platformlarından ulaşılan yeni özellikleriyle okur/ alıcı kitlesini göz önünde bulundurmaya gerektirecek daha karmaşık bir yapıyı ifade ettiğinden, bu kapsam dışında özel bir boyutla değerlendirilmelidir.

⁵ Bkz. bu çalışmada, John Berger'ın Eserlerine Ait Türkçe Çeviri Bibliyografyası başlıklı tablo.

üzerinden, incelenmiş olacaktır. Berger'ın eserlerinin Türkçe çeviri külliyatına yer vermeden önce, bir sonraki bölümde yazarın en belirgin özelliği olan hikâye anlatıcılığına değinilecektir.

1. HİKÂYE ANLATICILIĞININ İNCELİKLERİ

John Berger son derece üretken bir yazar ve düşünürdür. Yazarlığı senaryodan roman ve şiire uzanırken, aynı zamanda ressamdır da. Aslında ondan bahsedilirken genellikle ilk akla gelen sanat eleştirmenliğidir, ancak o sanat eleştirmeni olarak nitelendirilmeyi sevmez (Berger 2015, s. 13-14). Onun gözünde, kendisini nitelendiren en önemli atfın “hikâye anlatıcılığı” olduğu ileri sürülebilir (*The Seasons in Quincy*⁶). Bu atıf, köklerini Walter Benjamin'in “Hikâye Anlatıcısı” yazısında bulur. İlgili yazıda, hikâye anlatıcısının nitelikleri detaylarıyla resmedilir. Her şeyden önce, sözlü edebiyattan, sözlü kültürden gelen ve yine ona dönen hikâye anlatıcılığı, malzemesini ağızdan ağıza aktarılan deneyimden alır. Bu, anlatıcının ya kendi ya da ona aktarılanlardan süzdüğü deneyimdir ve bu deneyimleri anlatarak kendisini dinleyenlerin deneyimine dönüştürür (s. 90). Benjamin artık deneyimin değer kaybettiğini söyleyerek hikâye anlatıcılığının da hükmünü yitirmesinden dem vurur (s. 86-87). Oysa hikâye anlatıcısı insan hayatından, hakikate yaslanan meselelerden yola çıkar ve “okuruna akıl verebilecek kişidir”, zira “[h]er gerçek hikâye, [ister bir ahlak dersi ister bir nasihat ya da bir düstur olsun], açık ya da örtük biçimde, yararlı şeyler barındırır” (s. 89). Benjamin gerçek hayata nüfuz eden böylesi bir akli bilgelik olarak tanımlar ve bunu hikâye anlatma sanatının merkezine koyar. Yalnızca o an için değer taşıyan enformasyondan farklı olarak, hikâye “[k]endini tüketmez, gücünü toplar ve korur, yıllarca sonra bile harekete geçirebilir” (s. 92-93). Hikâye anlatıcısıyla dinleyici arasındaki ilişki de özeldir, zira dinleyicisi olmadan hikâye anlatıcılığının da yok olması kaçınılmazdır. Anlatıcıyla naif bir ilişki kuran dinleyici anlatılan hikâyeleri akılda tutan, onları “eğirip dokuyan” (s. 94) ve tekrarlayan ya da yeniden aktaran kişidir. Benjamin, “Hikâye dinleyen kişi, hikâye anlatıcısının misafiridir; hikâye okuru bile bu mecliste yerini alır,” (s. 103) demektedir.

Benjamin'e göre hikâye anlatıcılarının üstatları köylüler ve denizciler, yüksek okulu zanaatkarlardı: “Onda, uzakların bilgisiyle geçmişin bilgisi, çok gezen insanın yurda dönerken beraberinde getirdiği bilgiyle kendini bir yerin sakinlerine teslim eden geçmiş bilgisi kaynaşmıştı” (s. 88). Berger'ın Türkiye'deki yayıncılarından Müge Gürsoy Sökmen (2017) yazarın, tıpkı bir zanaatkar gibi, dünyaya, dünya malzemesine elleriyle temas ettiğini not düşer. Ancak ondan da önce Berger'la ilgili esas vurgulanması gereken nokta, doğduğu şehir Londra'yı 1974 yılında terk ederek, ömrünün sonuna kadar Fransa'nın Quincy adlı bir köyünde yaşam sürmesidir. Bir köyde yaşamayı ve köylülerin deneyimlerini anlatmayı seçer. Berger'ın biyografisini kaleme alan Merrifield'a göre (2012, s. 87) o, köylüleri, göçmen işçileri, söylentiler ve dedikodularla enine boyuna aktarılan gerçek deneyimleri kucaklayıp kendisini bir “hikâye anlatıcısı” olarak inşa etmiştir. Berger, hikâye anlatıcısı olmasını, her şeyden önce insanları “dinlemesine” bağlar (*The Seasons in Quincy*). Gerçeklik zeminine yaslanan dinlediği deneyimleri de kaybolup ya da unutulup gitmesin diye anlatır. Susan Sontag ile hikâye anlatmak hakkında yaptıkları ünlü sohbette⁷, Berger hikâye anlatıcısının dünya

⁶ Berger'ın yaşamını farklı yönleriyle anlatan belgesel film, bkz. *The Seasons in Quincy: The Four Portraits of John Berger* (çevrimiçi) <https://seasonsinquincy.com/>

⁷ John Berger ve Susan Sontag, “How to tell a story”, 1983, bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=ouYFnN0uUoo>

üzerindeki yaşam deneyimlerini, “nisyana, unutuşa ve gündelik kayıtsızlığa karşı bir sığınak”⁸ olarak aktaran kimse olduğunu ifade eder. Berger bunu elbette döneminin araçlarına başvurarak, basitçe söylersek, yazarak yapar. Ona göre, yazma edimi “deneyime yaklaşma” ve “anlam katma mücadelesi”nden başka bir şey değildir (Berger 1978/2014, s. 16).

“Ben hiçbir zaman, yaşadığım deneyimlerin tümüyle kendime ait olduğu izlenimini edinmedim; hatta genellikle, deneyimin benden önce geldiği duygusunu hissettim. (...) belirli bir deneyim ânına yaklaşma edimi, hem dikkatle bakmayı (yakınlığı) hem de bağ kurma yetisini (mesafeyi) içerir. Yazma hareketi, ucu tüylü topla oynanan bir oyunu andırır; top biteviye yaklaşır uzaklaşır, aradaki mesafe kapanıp açılır. Fakat bu oyundan farklı olarak da sabit bir çerçeveye bağlı kalmaz. Yazma hareketi yinelendikçe, onun deneyime yaklaşma, deneyimin içine girme oranı artar. Son olarak, eğer yazan kişi talihliyse, bu deneyimin içine girmenin meyvesi, anlama erişmek olur” (Berger 1978/2014, s. 17).

Berger, ateşin etrafına toplanmış bir grup insana sözlü aktarılan hikâyelerin ve anlatıcı, hikâye ve dinleyici arasındaki ilişkinin bir benzerini yazılı anlatıma uyarlamaktadır adeta. Sözelimi, Sontag’la sohbetinde, (köylülerin) deneyimler(in)den yola çıkarak yazdığı hikâyeleri, yaşadığı yerdeki köylülerin okuduğu ve yorumladığından bahseder. Bu, bazı bakımlardan farklılaşsa da, sözlü kültürdeki ortamlara benzer şekilde yazarın okuruyla dolaysız buluşabildiği özel anlara işaret eder. Sontag’ın hikâye anlatıcılığının günümüzde başka bir biçime evrildiği ve olanaklarının genişlediği yönündeki itirazlarına rağmen, Berger, Benjamin’in tanımlamasıyla ve Marksist bir perspektiften, kendi anladığı ve yazdığı biçimiyle hikâye anlatıcılığından taviz vermez. Sontag ile fikri farklılıkları bir yana bırakılırsa, Berger, Benjamin’in aksine, hikâye anlatıcılığının onun tanımladığı haliyle halen var olduğu, bu biçimin yazılı formda da hayat bulabileceğini göstermek niyetinde gibidir.

2. TÜRKÇE ÇEVİRİ ESERLERİNİN PANORAMASI

Berger, 1958 yılından ölümüne değin kısa aralıklarla yazmayı, üretmeyi sürdürmüştür. Türkçede ise ilk olarak orijinalinden beş yıl sonra 1974 yılında Yankı Yayınları’nca Bige Berker çevirisiyle basılan *Sanat ve Devrim* kitabıyla karşımıza çıkar. Ardından yine aynı yayınevinden Yurdanur Salman ve Margaret Quigley’nin çevirisiyle orijinalinden altı yıl sonra *Görme Biçimleri* yayımlanır. Yine bu dönemlerde, John Berger’ın yazdıklarını en başından itibaren yakından takip eden Cevat Çapan tarafından Cem Yayınevi’ne götürülen teklif sonucunda ve Çapan’ın çevirisiyle *Yedinci Adam* orijinaliyle aynı yıl (1975) okurlarla buluşur. Bu ilk çeviriden günümüze⁹ Berger’dan toplam on eser çevirerek yazarın Türkiye’deki külliyatına ve tanınırlığına en büyük katkıyı Çapan sağlar. Hatta Berger’in üç eserini de eşi Gönül Çapan çevirmiştir. Cevat Çapan yalnız çevirmeni değildir, yazarın Türkiye’den yazarlar, şairler ve çevirmenlerle tanışmasına da vesile olur. Sözelimi, *Yedinci Adam* çevirisi basıldıktan kısa bir süre sonra, Berger, Çapan’ın davetiyle İstanbul’a gelir ve

⁸ Aynı tartışmanın bir kısmının yazılı çevirisi için bkz. <https://www.punctumdergi.com/post/berger-sontag>

⁹ Metis Yayınları’ndan Ekim 2024’te Çapan’ın çevirisiyle Berger’in şiirlerinin yer aldığı *Yaranın Sayfaları: Şiirler Çizimler Fotoğraflar 1956-96* başlıklı bir kitap çıkmıştır.

bir aya yakın kalarak Can Yücel, Yaşar Kemal, Latife Tekin, Yurdanur Salman, Murat Belge ve Beril Eyüboğlu'na kadar pek çok isimle tanışır, çoğuyla dostluklar kurar (Çapan, 2017, s. 40-41). Bu isimlerin önemli bir kısmı daha sonra onun eserlerini çevireceklerdir. Bilhassa Eyüboğlu yazardan sekiz eser çevirmiş bir isim olarak, yazarın Türkçe serüveninde öne çıkan bir çevirmendir.

Bu ilk çeviri kitaplardan yaklaşık bir sekiz ya da on yıl sonra 1984'te ise yazarın 1972 Man Booker Ödüllü romanı G. Tomris Uyar tarafından çevrilir ve İletişim'den çıkar. Bu ilk süreçten sonra yazarın çoğu eserinin Türkçedeki yolculuğunu Metis Yayınları şekillendirir. Metis Yayınları'nın kurucu ortağı Müge Gürsoy Sökmen (2017), Berger'ın eserlerini yayımlama düşüncesinin çıkış noktasını şu şekilde dile getirmektedir:

"Görme Biçimleri Yankı Yayınları tarafından basılmıştı. Biz üniversitedeydik o zaman, karikatür kulübünde. Aslında Metis'in kurucu üyelerinin çoğu Boğaziçi Üniversitesi Karikatür Kulübü'nden çıkmıştır. Reha Erdem, Firüz Kutal, Fatih Erdoğan, Semih Sökmen, ben, bir iki arkadaş daha, parçalamıştık kitabı elimizde. Görme Biçimleri Yankı baskısını elimize geçirmiştik ve inanmamıştık. Ne kadar güzel... (...) Berger, bizim zihnimizi baştan meşgul eden bir isimdi. Biz 12 Eylül sonrası başladık yayıncılığa. Şartlar son derece ağırdı, öyle fazla kitap yoktu. Yayınevleri kapatılıyordu. Yayıncılar baskı altında, şiddet görüyorlardı. Yayınevi bir şekilde bazı şeyleri tanıtmalı. Okuru biraz daha Berger'a yaklaştırmalıyız, diye düşündük."

Bu duygularla, *Görme Biçimleri*'nin çevirmeni Yurdanur Salman'la birlikte, Berger'ın yazılarından bir seçki derleyip *O Ana Adanmış* başlığıyla kitaplaştırırlar. Bu kitap, yayımlanmış bir kitabın çevirisi değildir. Yine ilginç bir şekilde, daha sonra *Hoşbeş* kitabında da benzer bir durum yaşanacak, hatta Metis Yayınlarının talebiyle ortaya çıkan *Hoşbeş* daha sonra Penguin yayınevine ve diğer dillerde de basılacaktır. *Görme Biçimleri* kitabının arka kapak yazısında yayınevinin "görme"yle ilgili sonraki yayınlarda bu kitabın "damar oluşturan esinleyici bir etkisi oldu"ğu ifade edilmektedir. Metis'in bir diğer kurucu ortağı Semih Sökmen (2017, s. 45) ise yazarın yayınevi üzerindeki etkisini şu sözlerle açıklar: "Ara sıra bazı yazarlara dikkatimizi çekerdi. Platonov ve Polonyalı gazeteci Ryszard Kapuscinski geliyor aklıma. Ama daha önemlisi, ilk kez onda rastladığımız ve etkilendiğimiz kimi fikirlerin takibi anlamında Metis'in programatik eğilimlerinde ciddi etkisi oldu."

Yazarın Türkçedeki yolculuğunu esas olarak şekillendiren, pek çok eserinin telif haklarını elinde bulunduran Metis Yayınları olmakla birlikte, 1990'lı yıllarda ya da 2000'li yılların başlarında İletişim, YKY ve Agora Kitaplığı'nın, 2015'ten sonra da Sia Kitap olmak üzere farklı yayınevlerinin yazardan eserler yayımladığını görebiliyoruz. Örneğin, 90'lı yıllarda İletişim Yayınları Murat Belge ve Taciser Belge'nin ortak çevirileriyle Berger'ın *Onların Emeklerine* üst başlıklı roman üçlemesini basar. Yapı Kredi Yayınları ise daha ziyade çizer Selçuk Demirel'le birlikte ortaya koydukları eserleri yayımlamaktadır. Dolayısıyla, 1974'ten bu yana yazarın eserlerinin (toplam 56 eser) neredeyse hepsinin Türkçeye aktarıldığını söyleyebiliriz. Bunların büyük bir kısmının çevirisinin, başka yayınevlerinin de yazarın eserlerine ilgi duymasıyla, 2000'lerden sonra, bilhassa 2010 sonrasında gerçekleştiğini gözlemlemek mümkündür.

Berger'ın Türkçedeki yolculuğuna dair dikkat çeken en önemli noktalardan biri, eserlerinin önemli bir kısmının, kendi dönemlerinin çevirmenleri arasında hatırı sayılır bir isim elde etmiş

kişilerce Türkçeye aktarılmış olmasıdır¹⁰. Bu da yazarın okurlarına tanıtılmasında, sunulmasında kritik önemdedir. Çok çeşitli çevirmenlerce Türkçeye aktarılmış olması, yazarın sesine karışan çevirmen sesleri bakımından bir handikap oluşturabileceğini düşündürse de, ilgili isimlerin birbirleriyle iletişimi, etkileşimi, yazarla iletişimleri ve çeviri konusundaki yetkinlikleri yazarın Türkçede doğru bir biçimde temsil edildiği düşüncesini uyandırır¹¹. Berger'ın yayıncılarından Müge Gürsoy Sökmen ayrıca çevirmeni olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yazarla tanışıklığın da çeviri süreçlerinde rolü olduğunu söylemek mümkündür. Gürsoy Sökmen (2017) ilginç bir anekdot olarak, sözgelimi, Berger'la tanıştıklarında, ona çeviri süreçlerinde anlamadıkları kısımları sordukça, Penguin baskısındaki tashih hatalarını ortaya çıkarmış olduklarını fark ettiklerinden bahseder. Bir başka örnek olarak, Cevat Çapan (2017, s. 42) da *Düşüne* romanını çevirirken, Yunanlı kör bir sokak satıcısının "bizim dünyamıza çok yakın bir sima" olduğunu vurgulayarak, telefonda yazara, "Türkçesi galiba İngilizcesinden daha iyi oluyor," dediğini aktarmaktadır.

Yayıncısı ve çevirmeni Gürsoy Sökmen (2017) Türkiye'de son derece canlı bir okur kitlesi olduğunu belirterek bunu çekilen sıkıntılardan dolayı sürekli bir anlam arayışında olunmasına bağlar. Bu nedenle Berger'ın en çok okunduğu yerlerden birisinin Türkiye olduğunu ileri sürerek, ona hep ihtiyaç duyduğumuzu, onunla hep bir "hasbıhale, hoşbeşe girdiğimizi" ifade etmektedir. Yazar, belli bir okur kitlesi için bundan da öte bir anlam ifade edebilir. Örneğin, *İstanbul'dan Gelen Telefon* başlıklı John Berger söyleşisinin önsözünde Yücel Gökçürk, "John Berger'ın elinde büyüdük' desek yeridir," diye yazmaktadır. Öte yandan, Berger'ın eserlerinin Türkçe çevirilerinde arka kapak yazılarını taradığımızda, yazarın okura sunulma biçimlerine şu birkaç örnek verilebilir: "çağın en bilge yazarlarından" (*Bento'nun Eskiz Defteri*, Metis), "en özgün eleştirmenlerinden" (*O Ana Adanmış*, Metis), "savaş sonrası Avrupası'nda kuşağının en etkili yazarlarından" (*Bologna'nın Kırmızı Tenteleri*, YKY), "çağımızın önde gelen aydınlarından" (*Zamanımızın Bir Ressamı*, Adam) kabul edilir; "olağanüstü gözlem gücü"yle (*Leylak ve Bayrak*, İletişim), "her daim sahici olmayı pusula edinen metinleri" (*Saat Kaç?*, YKY) kaleme alır yada bizi "dünyaya adil, müşfik, ama en önemlisi gören gözlerle bakmaya davet eder" (*Kıymetini Bil Herşeyin*, Metis). Metis Yayınları'ndan çıkan *Bir Fotoğrafı Anlamak* başlıklı eserin arka kapağında şunlar yazmaktadır:

John Berger'ın yazılarını okumaktan neden bu kadar zevk alıyoruz? Birincisi, Berger düşünmeye büyük bir dikkat yöneltiyor. Düşünce onun için asla bir jest ya da entelektüel egzersiz değil. Küçük bir çocukken sahip olduğu içgüdüsel merakı hayatı boyunca sürdürüyor. Baktığı nesneyle içtenlik ve şefkatle özdeşleşmesinden gelen, bizleri de içine çeken bir hakikat var yazılarında. İkincisi, yalın bir biçimde tanımladığı o estetik ölçüt: "Bu eser insanların toplumsal haklarını öğrenmelerine katkıda bulunuyor mu, onları haklarını talep etmeye teşvik ediyor mu?" Ve bir de: İnceleme Berger için hiçbir zaman sadece bir eleştiri ve sorgulamadan ibaret değil, bize her zaman fotoğrafa dair görünür ya da görünmez bir hikâye de anlatıyor. Aynı zamanda bir hikâyeye anlatıcısı o.

¹⁰ Cevat Çapan (10), Beril Eyüboğlu (8), Yurdanur Salman (4), Müge Gürsoy Sökmen (4), Aslı Biçen (3), Osman Akınhay (3), Taciser Belge (3), Gönül Çapan (3), Oğuz Tecimen (3), Murat Belge (2), Tomris Uyar (1), Bige Berker (1), Nilgün Çapan (1), Celal Üster (1), Zafer Aracagök (1) İlknur Özdemir (1), İrem Sağlamer (1).

¹¹ Bu konuda, okur yorumları bize veri sunabilse de, yine de kesin bir şey söylemek bu çalışma kapsamında mümkün değildir, ancak bu tür çok sayıda çevirmen tarafından temsil edilen yazarlarda çevirmen seslerini saptamak (ve hatta okurlardaki/ alıcı kitledeki etkilerini gözlemlemek) başka bir çalışmanın konusu olabilir.

Bununla bağlantılı olarak, Türkiye’de geniş bir okur kitlesince tanındığı gibi göndermeler de bu yazılarda yer alır, hatta daha yakın bağlara dahi işaret eder: “Ülkemizde geniş bir okur kitlesinin takip ettiği (...) çağdaşımız Berger’a doksanıncı yaş gününde ülkemizden, Türkçeden bir armağan.” (*Gökyüzü Mavi Siyah*, Ayrıntı). Ya da G. romanının arka kapak yazısında, kitabın çevirmeni Tomris Uyar ile John Berger’in bir fotoğrafı eşliğinde, yazarı “Türk okurunun yakından tanıdığı” vurgulanmaktadır.

3. OKURLARININ GÖZÜNDEN BERGER

Çalışmanın başında yazarın Türkiye’deki alımlanışına ve okunma sebeplerine ilişkin kapsamlı bir perspektif çizilebilir için iki okur grubunun görüş ve yorumları üzerinden bir içerik analizi yapılacağı belirtilmişti. İlk aşamada poetika belirleyici okurlardan tanıtım yazarlarının kaleme aldığı toplam 65 yazı taranarak 12 kategoriye ulaşılmıştır. İkinci aşamada ise 2007’den bu yana dünyanın en büyük kitap paylaşım ve değerlendirme sitesi olarak okurları bir araya getiren Goodreads platformu üzerinden yazarın en az iki baskı yapmış eserlerine dört ya da beş yıldız veren okurların yorumları (toplam 246 okur yorumu) taranmış, sonucunda yine 12 kategori elde edilmiştir. Söz konusu kategorilere aşağıda değinilecektir. Her iki aşamada da elde edilen kategoriler bizi aynı üç temaya ulaştırmaktadır: kişilik özellikleri, üslubu ve politik duruşu. Hem tanıtım yazılarında hem okur yorumlarında sınırlı sayıda çeviriye dair yorumlar yapılmıştır, bu nedenle çevirmen faktörünün yazarın okunma ve sevilme sebepleri arasında öne çıkan öğelerden biri olduğunu gösteren bir veriye ulaşamamıştır.

- **İlk aşama: poetika belirleyici okurlar:**

Poetika belirleyici okurlar için kişilik özellikleri teması altında “bilgeliği”, “sakinliği”, “alçakgönüllülüğü” ve “içtenliği” kategorileri yer alır. Hem bu başlıkta hem de diğerinde, kişilik özellikleri kategorisi, okurların yazarın eserlerinden kalkarak hissettikleri veya yazara dair çıkarımlarıyla şekillenir. Okurlarının birleştiği noktalardan biri Berger’ın mütevazılığı, hatta öyle ki, yazılarının “iddiasız görün[düğü]” (Ayvaz, 2016) ya da “bilinçli bir ‘acemilik” (Yalazan, 2019) hissi uyandırdığı yönündedir. Bütün o bilgi birikimi ve entelektüelliğine veya ele aldığı konuların güçlüklerine karşın, okuruyla eşit bir düzlemde paylaşmayı seçmiş olması ortak vurgudur. Alçakgönüllülükle kaleme aldığı yazılarına, huzur veren bir dinginliğin eşlik ettiğini düşünen okurları da azımsanmayacak sayıdadır: “Belki de bir garip sükûnet ya da ruh okşayan bir melodi,” (Bulunmaz, 2012). İlk iki yanıyla yakından ilişkili olarak “içtenliği” ise okurların yazarla samimi bir iletişime girebilmesi, adeta yazarla sohbet eder gibi bir okuma deneyimi yaşadıklarına, sanki okurlar yazarı yakından tanıyormuş hissine kapıldıklarına ilişkin yorumlarla birlikte düşünülmelidir: “Berger’in okuyucularına sık tattırdığı o “mahremiyet” anlarından birini yaşadım. Sanki hissetmemiş de bizzat Berger’a sormuştum bu cömertlik konusunu, o da “Güzel soru...” demişti ve işte şimdi cevap veriyordu: (...) (Ayvaz, 2016) Yazılarından duyulan sesinin tonu daima “insanı kucakla[r], sarmala[r], bağrına basa[r]” (Tezgör, 2016). Hatta Yıldırım Türker (2010) *Kıymetini Bil Herşeyin* eserine yazdığı tanıtım yazısında, “Berger, bu dünyanın neresinde yaşıyor olursanız olun, akrabanızdır,” demektedir. Bunlara ek olarak, bilgeliğine özel bir vurgu vardır. Bu, “yazının hayatı onardığı, sağalttığı ve geçmişini anlamlı kıldığı” (Parıltı, 2006) bir bilgeliktir. Berger gibi yazarlar

“kozalarında saklı olan doğal bilgeliğin tohumlarını hayatı taçlandırmak için yeryüzüne saçarken, tınısı ve derinliğiyle hissedilebilen bir dille varolurlar” (Yalazan, 2018).

Politik durumu teması altında “yol göstericiliği”, “enternasyonelliği”, “muhalifliği” ve “ümitvar oluşu” kategorileri sıralanır. Berger’ın bilgeliği burada işaret edilen yol göstericiliğiyle kol kola ilerler, okurun bilhassa etrafında olup biten her şeyi “görmesini” sağlamak üzere yazıyor gibidir. Öyle ki, “körlerin bastonu[dur] sanki” (Ertuğ, 2013) ve “çoğu kez kulağımıza kar suyu kaçırmayı başar[mıştır]” (Çınar, 2017). Okurları etkileyen ancak daha az atıfta bulunulan bir diğer özelliği dünyalı oluşudur, dünyanın her bölgesiyle, her insanıyla eşit bir duyarlılıkla ilgilenmiştir. Ama bu ilgilenme onun politik durumuyla ve muhalifliğiyle yakından ilintilidir. Yayıncısı Semih Sökmen (2017, s. 44) bu niteliğine dair şunları söylemektedir: “Varlığa karşı son derece dikkatli ve özenliydi. Herkese ve her şeye, ayırt etmeksizin... dikkatli okurları bunun onun yazılarını besleyen bir özellik olduğunu görmüşlerdir. Herkese ve her şeye, tüm ezilenlere ilgi duydu ve onları yazılarının kahramanları yaptı: İşçiler, köylüler, yoksullar, göçmenler, hapiste ve savaşlarda kırılanlar, kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve hayvanlar.” Ancak okurları, aslında siyasal içerikli eserlerinde, alışılmışın dışında kaldığına, sözgelimi “siyasetin kalıplaşmış dilinden uzakta, yeni bir dil ve çıkış yolu öner[diğine]” (Varol, 2008) ya da herkesçe dile getirilen “bayat konuşmalar [olmadığına]” (Armoni Altın, 2009) özellikle dikkat çeker. Ve bütün bu eserleriyle kendi ümitvarlığının okura da sirayet etmesini sağlıyor Berger. Bu anlamda okura nefes aldırabilen, iyi gelebilen ve güç verebilen bir yazar olarak karşımıza çıkıyor.

“(…) özellikle vurgulanması gerektiğini düşündüğüm bir şey daha var: Kahramanca bir şey bu, ziyadesiyle cesaret, çok fazla birikim, ve sağlam bir bakış açısı gerektiren bir şey. Berger’a çok yakışan bir şey. (...) Berger, umudumuzu, nerede kaybettikse orada arıyor; bu yüzden de bulabiliyor. Ama Berger’da büyüleyici olan şey umudu bulması değil, umudun aktarılabilir olması. Hayata oradan tutunmak gerektiğini, direnişin oradan, o umudun fark edilmesiyle başlaması gerektiğini, tüm bilgeliğiyle söylüyor Berger. Cesaretiyle, birikimiyle, maharetiyle bunu okura aktarıyor.” (Kale, 2009)

Son olarak, üslubu teması altında ise “gerçekçiliği”, “yalın anlatımı”, “resmeder gibi yazması” ve “şiirselliği” yer alır. Berger’ın eserlerinde hayatın kendisini bulur okurları daima, kaynağını hayattan çekip alır. Gerçekçilik kategorisini de bu bağlamda ve hikâye anlatıcılığıyla birlikte değerlendirmek gerekir. Berger, Çakmak’ın (2016) dediği gibi, “gerçeklik batığını biraz daha derine itm[ek]” için okuru eserlerinde gerçekle kurgu arasında salındırır; maksadı gerçekliği betimlemek değil, “gerçeklikle temas ettiği anları kayda geçirmek”tir (Ayvaz, 2016). Bu temas da hakiki bir temastır. “Berger’ın yaprakla, toprakla kurduğu ilişki böyledir: onları anlatırken tuttuğu defterlerin üzeri onların izleriyle kaplıdır” (Genç, 2011). Diğer nitelikleriyle örtüşür biçimde, yazılarını kaleme alırken elbette yalın bir üslup tutturur, zira “kapalı, güç anlaşılır, gizli kalmış bir şeyi insanlara açacaktı[r]” (Kahraman, 2001). Ancak bu yalınlığa yazılarının daimî olarak resimle kurduğu bağ ile “şiire yakın duran üslubu” (Narin, 2009) eşlik eder. Bu son iki başlık okurların daha az atıf yaptığı nitelikleri olsa da, okurları etkileyen yanları arasındadır. Berger, okurları için, “sözcüklerle resim, resimle sözcük çiz[erek]” (Bulunmaz, 2012) “adeta tablo[lar] kotarıyordu[r]” (Bulunmaz, 2018).

- **İkinci aşama: genel okur kitlesi:**

Genel okur kitlesi için ise politik duruş temasında “yol göstericiliği”, “muhalifliği” ve “ümitvar oluşu” yer almaktadır. Okurların en çok “yol göstericiliği” kategorisine giren türde yorumlar yaptıkları göze çarpmaktadır. Bu yorumlar daha ziyade yazarın, eserlerinin kendilerine sadece fotoğrafla, sanatla ilgili değil, siyasi meselelerle ilgili de farklı bakış açıları kazandırdığı ve ufuk açıcı olduğu yönünde (bkz. Sancaklı, 2016/ Yavuz, 2018). Berger kendisinin ya da başkasının deneyimlerine bakış açısıyla okurları etkiliyor ve anlattığını okurların deneyimine dönüştürüyor: “John Berger, olaylara yaklaşımı ve bakış açısı ile beni çok etkiliyor. Kitaplarının sonunda hayata başka bir pencereden baktığımı hissediyorum. Bir deneyim adeta,” (Hoşbeş, bunuokuyalım, 2024). Berger’ın, okurunu daha fazla okuma ve araştırmaya yönelik “yanıp tutuş[tur]ma[sına]” (Hoşbeş, alper, 2020) da vurgular vardır bu yorumlarda. Hatta *Görme Biçimleri* üzerine yazılmış dikkate değer yorumlardan birinde, kitabın toplumun ilerlemesine katkı sağlayacağı imasıyla liselerde (wind, 2022), bir diğerinde ise bütün fakültelerde okutulması, bundan daha da öte “görme biçimleri” adıyla ders açılması önerisi (Sevindi, 2022) sunulmaktadır. Bundan sonra gelen iki kategori “muhalifliği” ve “ümitvar oluşu” yorumlarda çok atıf yapılan nitelikler değil, ancak bilhassa bazı okurlar için önem teşkil ettiğini görmek mümkündür. Yazarın taşıdığı umut, okura da sirayet etmekte ve yine yazarın okurlarına iyi geldiği görülmektedir: “Berger okumak bana hep iyi geliyor; hayatı fazlalıklarından, çapaklarından nasıl ayıklayabileceğimizi ince ince hatırlatıyor..” (Fotokopiler, Kutşin Sancaklı, 2017).

Üslup teması genel okur kitlesi için ikinci sıradadır ve “incelikli anlatımı”, “gerçekçiliği”, “çok boyutluluğu”, “yalın anlatımı”, “resmeder gibi yazması” ve “şiirselliği” olmak üzere altı kategoride sıralanır. Okur yorumlarında özellikle yazarın her bir sözcüğü özenle seçtiğine, güçlü bir anlatıma sahip olduğuna dair vurgular vardır. Yazar, yazdığı ne ise onu ilmek ilmek dokumaktadır. Bundan sonra okurları en çok etkileyen husus yazarın eserlerinin hayatla örtüşmesidir, anlatılanların sahiciliğidir: “Farklıydı, çarpıcıydı, hayatın ta kendisiydi” (Düğüne, dip.oda, 2016). Okur, “huş ağaçlarının arasından geç[miş], tuzlu su kıyısında yetişen ağaçların yapraklarından çıkan özel sesi dinle[miştir]” (Hoşbeş, alaz, 2024). Ama yine gerçeklikle kurmaca arasında gidip gelir okur elbette. Ayrıca yazar felsefe, sanat, edebiyat gibi pek çok alandan etkilendiği gibi, yazım tekniği olarak da farklı türlerden faydalanmaktadır ve deneyseldir. Okurlar, yazarın bu yönden zenginliği ve çok boyutlu oluşundan da etkilenmektedir. Yazarın yazarken yalın bir dile başvurması genel okur kitlesinin hoşuna gitmiştir, zira bu sayede karmaşık olabilecek konuları anlayabilmişlerdir. Ancak aynı zamanda bu açık, anlaşılır sözcükler okur için “bir resme ait renklermişçesine ak[abilmektedir]” de (Domuz Toprak, Hulyacı, 2022); hatta kimi zaman kitabın kendisi bir belgeselmiş gibi hissettirebilmektedir (Yedinci Adam, elif kalafat, 2021). Şiirselliği ise yalnızca yazarın tek bir eserine, Düğüne romanına atıfla geçmektedir, ancak yine de yazarın diğer eserlerini de dahil ederek yapılan şu yorum önemli görünmektedir: “Berger kurgularını hazırlarken çok çalışan ve muhtemel ki metinlerinde bir şiir işçisi kadar az ve öz cümleyle, anlatabileceği en ince, en zarif ve insani cümleyi buluncaya kadar uğraşan gerçek bir hümanist. Okumak çok keyifli” (Düğüne, Türkan Çim Işık, 2020).

Son olarak, kişilik özellikleri temasında ise “içtenliği”, “hümanistliği” ve “naifliği” kategorileri karşımıza çıkar. İlk kategoriyi biraz geniş tutarak yorumlamayı doğru buluyorum, buradaki içtenlik, yazarın samimiyetinin eserleri üzerinden okura ulaşması, okurla kurduğu yakınlık, sanki tanışıyorlarmış hissi ya da karşılıklı sohbet ediyorlarmış gibi bir hissiyatın uyanması ve buradan hareketle, yazarın ve eserlerinin okurda da üretme isteği uyandırmasını düşünüyorum bu kategoride. Zira okur yorumları da buna işaret ediyor. Okurlar, Berger okumanın “yuvada hisse[tirdiğini]” (Sezen Yasar, 2018), “yazdığı her şey[in] insanı kucakla[dığını]” (Burcu, 2024), Berger’ı her okuyuşunda “şefkatle kucaklan[dığını]” (Selime Büyükgöze, 2021) yazmaktadır. Adeta bu yakınlığın ve sohbetin doğurduğu bir sonuç olarak, okurların kimi zaman içinde yazma isteğinin uyandığını görürüz: “Bir kitap yazsaydım buna benzer olurdu, olsun isterdim diye geçirdim içimden kitabı okurken ben. (...) çocukluğum hikayeleşmeye başladı yanibaşımda. Okurken bir yandan da yazıyordum sanki kafamın içinde olanlara dair,” (*Buluştuğumuz Yer Burası*, Neriman Erdem, 2020). Yazarın, eserlerinde hep insana dair yazması, insan hayatına kıymet vermesi okurları etkileyen bir unsur olmuştur. Sözelimi, bir okur, “bizim buranın tabiriyle “çok insanlık” bir adammış, öyle düşündüm hep okurken. Kendisinin tüm eserlerini okumayı umuyorum,” (*Ve Yüzlerimiz, Kalbim, Fotoğraflar Kadar Kısa Ömürlü*, emre, 2020) demektedir. Hümanistliğiyle beraber düşünülebilecek “naifliği” de hem dünyada olup biten trajedileri yorumlayışına hem de anlatış tarzına atıfla okurlarca kullanılmakta, okurları için dikkat çeken bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, çeviri eserlerin sınırlar ötesindeki okurlarıyla kurdukları bağları, hikâye anlatıcısı John Berger özelinde irdelemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda, öncelikle onu en iyi anlatan niteliği “hikâye anlatıcılığı”ndan yola çıkarak Berger’a yer verilmiş, ardından eserlerinin ve haliyle kendisinin Türkçedeki çeviri yolculuğunun önemli noktalarına değinilmiştir. Türkçedeki çeviri yolculuğunda, Berger’ı Türkiye kültür dizgesine esas olarak tanıtan isimler olarak öncelikle Cevat Çapan, ikinci olarak da Metis kurucu ortakları Müge Gürsoy Sökmen ve Semih Sökmen öne çıkar. Bilhassa Çapan ve Gürsoy Sökmen, Berger’ın Türkçedeki okunma serüvenini şekillendirmede en büyük rolü üstlenmiş görünmektedir. Zira, Çapan 1975’ten 2024 yılına varıncaya değin, farklı zamanlarda farklı yayınevlerinde Berger’ın farklı eserlerini çeviren kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan, Sökmen çifti ise Metis Yayınları’nın Berger’ın çoğu kitabının telif haklarını yine 80’lerden bugüne elinde bulundurması ve ara vermeksizin eserlerini yayımlaması, Berger’ın bu ilk okurlarınca Türkiye bağlamında da özel bir okur kitlesinin oluşmasında en büyük etkendir. Eserlerinden seçkiler oluşturup Türkçede kitaplaştırarak, arka kapak yazılarıyla, yazarla ilgili söyleşileriyle belli bir poetika oluşturdukları aşıkardır. Buna, çalışma bağlamında, iki ayrı çeviri okur grubu olarak nitelediğimiz ama poetika belirleyicilikte bu ilk okurlarıyla yan yana getirmek gereken tanıtım yazarlarının çeviri eserlere ilişkin yazıları eşlik eder.

Berger’ın Türkçede tanıtılması, sunuluşu, okunma biçimleri onun poetikasını oluşturmakla birlikte, genel okur kitlesinin bu poetikanın ne ölçüde edilgen bir tüketicisi olduğunu kestirmek, söylemek çok zordur. Bu araştırma, bize genel okur kitlesinin görüşlerinin dolaysız ve belli bir süzgeçten geçirilmeden öğrenmemizi sağlamıştır ve görünen o ki, tanıtım yazarlarıyla genel okur

kitlesi büyük ölçüde, hatta neredeyse bütün görüşlerinde birbirleriyle ortak bir noktada ya da yakın bir yerlerdedir. Sözelimi, taranan ve içerik analizi yapılan yazı ve yorumlardan, birbirleriyle büyük ölçüde örtüşen 12'şer kategori ve bunlardan üç aynı tema ortaya çıkmıştır. Yalnızca tanıtım yazarlarında, yazarın politik duruşundan kaynaklanan umuda, dayanışmaya ve direnmeye çağırdığı yazıları daha fazla yankı bulurken, genel okur kitlesinde yazarın bilhassa sanatla ilgili ya da görmeyle ilgili anlattıkları sebebiyle yol gösterici oluşu daha etkili gibi durmaktadır. Ayrıca poetika belirleyici okurlar için yazarın alçakgönüllülükle, sakinlik ve bilgelikle aktardıkları daha etkileyiciyken, genel okur kitlesi için yazarın üslubu daha ön plandadır.

Bu araştırmanın ilginç bir sonucu da tanıtım yazıları ve okur yorumlarından elde edilen kategorilerin en nihayetinde Benjamin'in tariflediği "hikâye anlatıcısı"nın nitelikleriyle örtüşmesidir. Kendisini hikâye anlatıcı olarak tanımlayan John Berger'in okurda tam da hikâye anlatıcısının nitelikleri üzerinden bir karşılık bulabilmiş görünmektedir. Bu bir bakıma, Benjamin'in artık geçmişte kaldığını ileri sürdüğü hikâye anlatıcılığının günümüzde dahi varlık gösteriyor olması yönünden sevindirici bir sonuçtur da. Armağan Ekici (2018) *Portreler* için yazdığı tanıtım yazısında, "Sahiden de, 70 yıllık çalışma hayatı boyunca resimle, filmle, şiir, roman ve denemeye uğraşmış bu adamın kendini her şeyden önce bir hikaye anlatıcısı olarak tanımladığını nihayet idrak etmiştim," der. Bu çalışmada da sahiden Berger'in hikâye anlatıcılığını ömrü boyuncailmek ilmek ördüğünü, öyle ki bunun sınırlar ötesindeki okurlarında da karşılık bulduğunu görürüz. Bunun en çarpıcı örneği, şu okur yorumunda ifadesini bulur: "Etrafına birilerini almış ve büyük bir sükunetle ve derin bir bilgelikle bir şeyler anlatan (destan desem abartmış olur muyum acaba? (...)) biri gibi..." (G., Neşe Kılınçlı, 2024). Destan okurmuş gibi bir his uyandırmış olması, sözlü edebiyattan gelip ona dönen hikâye anlatıcılığıyla doğrudan örtüşür. Yazarken hayata dokunması, bilgece yol göstericiliği, okurla kurduğu naif ilişki, okurda yeniden tekrarlama hissi uyandırması bizi hep yazarın hikâye anlatıcılığına götürür.

KAYNAKÇA

- Abdal, Göksenin; Yaman, Büşra (2023). "Mediatorship in the clash of hegemonic and counter publics: The curious case of Heartstopper in Turkey". *Translation and Interpreting Studies*. 18(2). 280-300.
- Armoni Altın, Canan (2009). "Direnişe dair notlar". *Radikal Kitap Eki*. (çevrimiçi) <https://www.insanokur.org/kiymetini-bil-herseyin-hayata-tutunma-ve-direnise-dair-notlar-john-berger/> [Erişim tarihi: 05.08.2024].
- Ayvaz, Emre (2016). "Fotoğraf mutluluğa benzer". *Zaman Kitap Eki*. (çevrimiçi) <https://www.metiskitap.com/catalog/text/98897> [Erişim tarihi: 06.08.2024].
- Baer, Brian James (2014). "Translated literature and the role of the reader". A companion to translation studies. S. Bermann, & C. Porter (Eds.). John Wiley & Sons. 333-344.
- Barthes, Roland (1977). "The Death of the Author". *Image, Music, Text*. Stephen Heath (Ed. ve Çev.). Londra: Fontana Press. 142-148.
- Baş, Nurhan (2019). "Görenler Sesli Betimlenmiş Bir Film Nasıl Anlar? Sesli Betimleme ile İlgili Bir Alımlama Çalışması Denemesi". *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*. 26. 37-59.

- Boot, Peter (2023). "A pretty sublime mix of WTF and OMG'. Four explorations into the practice of evaluation on online book reviewing platforms". *Journal of Cultural Analytics*. 7(2).
- Benjamin, Walter (2000). "The Task of the Translator: An introduction to the translation of Baudelaire's *Tableaux Parisiens*". Harry Zohn (Çev.). *Translation Studies Reader*. Lawrence Venuti (Ed.). Londra ve New York: Routledge. 15-25.
- Benjamin, Walter (2021). "Hikâye Anlatıcısı". *Son Bakışta Aşk*. Nurdan Gürbilek ve Sabir Yücesoy (Çev.). (9. basım). İstanbul: Metis.
- Berger, John (2014). "Hikâye Anlatıcı". *Görme Duyusu*. Osman Akınhay (Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Berger, John (2016). *Gökyüzü Mavi Siyah*. Cevat Çapan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Berger, John (2017). *Bir Fotoğrafi Anlamak*. (3. basım). İstanbul: Metis.
- Berger, John; Göktürk, Yücel (2017). *İstanbul'dan Gelen Telefon: Müzik Eşliğinde Bir Söyleşi*. Yasemin Akbaş, Yücel Göktürk (Çev.). (2. basım). İstanbul: Metis.
- Berger, John (2018). *Saat Kaç?*. İstanbul: YKY.
- Berger, John (2000). *Zamanımızın Bir Ressamı*. Abbas Ören (Çev.). İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Berger, John (2020). *Leylak ve Bayrak*. Murat Belge, Taciser Belge (Çev.). (3. basım). İstanbul: İletişim.
- Berger, John (2022). *Bologna'nın Kırmızı Tenteleri*. Cevat Çapan (Çev.). İstanbul: YKY.
- Berger, John (2022). *Bento'nun Eskiz Defteri*. Beril Eyüboğlu (Çev.). (4. basım). İstanbul: Metis.
- Berger, John (2023). *G.. Tomris Uyar* (Çev.). (5. basım). İstanbul: Metis.
- Berger, John (2023). *Portreler: Sanatçılar Üzerine Yazılar*. Beril Eyüboğlu (Çev.). (4. Basım). İstanbul: Metis.
- Berger, John (2024). *O Ana Adanmış: John Berger'dan Seçme Yazılar*. Yurdanur Salman ve Müge Gürsoy Sökmen (Haz.). (9. basım). İstanbul: Metis.
- Bielsa, Esperança (2013). "Translation and the international circulation of literature: A comparative analysis of the reception of Roberto Bolaño's Work in Spanish and English". *The Translator*, 19(2), 157–181.
- Bolouri, Mazdak; Jalali, Jalil (2023). "Translated fiction in Iran: Readers' reception and expectations". *Journal of Language Horizons*. 7(3). 209-234.
- Bulunmaz, Ali (2012). "Baruch Spinoza olmak". *Cumhuriyet Kitap Eki*. (çevrimiçi) <https://www.metiskitap.com/catalog/text/85311> [Erişim tarihi: 06.08.2024].
- Bulunmaz, Ali (2018). "John Berger'dan 'Portreler'". *Cumhuriyet Kitap Eki*. (çevrimiçi) <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/john-bergerdan-portreler-970617> [Erişim tarihi: 07.08.2024].
- Cadera, Susanne; Walsh, Andrew Samuel (2022). Retranslation and Reception – a Theoretical Overview. *Retranslation and Reception: Studies in a European Context*. Susanne Cadera&Andrew Samuel Walsh (Ed.). Brill. 142-170.
- Çakmak, Ali (2016). "Gerçekler Devrimcidir". *Özgür Gündem*. (çevrimiçi) <https://www.metiskitap.com/catalog/text/99835> [Erişim tarihi: 05.08.2024].
- Çapan, Cevat (2017). "Evliya gibi olmak". *Express Dergi*. Sayı 149. 40-43.
- Chan, Leo Tak-hung (2010). *Readers, reading and reception of translated fiction in Chinese: Novel encounters*. St. Jerome Publishing.
- Chang, Jie; Zhao, Gang (2022). "The Reader's Visibility: Analyzing Reader's Intervention in Fan-

based Translation on Wuxiaworld". *Translation Review*, 113(1), 33–47.

Chen, Xuemei (2022). "Interactive reception of online literary translation: the translator-readers dynamics in a discussion forum". *Perspectives*. 31(4). 690–704.

Çınar, Melike (2017). "Umuttur, bir mum alevi gibi kırışan..." . *İleri Haber*. (çevrimiçi) <https://www.ilerihaber.org/icerik/baslik-66034.html> [Erişim tarihi: 05.08.2024].

D'Egidio, Angela (2015). "How readers perceive translated literary works: An analysis of reader reception". *Lingue e Linguaggi*. 14. 69–82.

Eco, Umberto (1989). *The Open Work*. Anna Cancogni (Çev.). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Ekici, Armağan (2018). "Hikaye Anlatıcı, Berger". *Sabitfikir*. (çevrimiçi)

<https://www.sabitfikir.com/elestiri/hikaye-anlatici-berger> [Erişim tarihi: 06.08.2024].

Engliana, Engliana (2020). "Readers' Responses to The Reading of Translations of Children's Story". *Deiksis*. 12(02):140-149.

Erkul Yağcı, Ahu Selin (2011). "Turkey's reading (r)evolution: A study on books, readers and translation (1840-1940)". [Unpublished doctoral dissertation]. Boğaziçi University.

Erkul Yağcı, Ahu Selin (2017). "Creating Reading Habits Through Translation in Turkey (1840–1940)". *Mémoires du livre*. 9(1). 1-26.

Ertuğ, Füsün (2013). "Bento'nun Eskiz Defteri okuma notları". *Cumhuriyet Kitap Eki*. (çevrimiçi)

<https://www.metiskitap.com/catalog/text/85310> [Erişim tarihi: 07.08.2024].

Eker-Roditakis, Arzu (2017). "Reviewers as Readers with Power: What a Case of Retranslation Says about Author, Translator and Reader Dynamics". *Mémoires du livre / Studies in Book Culture*, 9(1).

Genç, Kaya (2011). "Bento'nun Eskiz Defteri". *Milliyet Kitap Eki*. (çevrimiçi)

<https://blog.milliyet.com.tr/bento-nun-eskiz-defteri/Blog/?BlogNo=401248> [Erişim tarihi: 07.08.2024].

Genette, Gérard (1997). *Paratexts: thresholds of interpretation*. Jane E. Lewin (Çev.). Cambridge University Press.

Giovanni, Elena Di; Gambier, Yves (2018). *Reception Studies and Audiovisual Translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Grossman, Meta (1989). "The original and its translation from the reader's perspective". *Acta Neophilologica*. 22(1). 61-68.

Gunaratnam, Yasmin; Chandan, Amarjit (2016). *A Jar of Wild Flowers: Essays in Celebration of John Berger*. Londra: Zed Books.

Gürsoy Sökmen, Müge (2017). Müge Gürsoy Sökmen'le John Berger Üzerine. (çevrimiçi)

<https://bianet.org/haber/muge-gursoy-sokmen-le-john-berger-uzerine-182702> [Erişim tarihi: 15.08.2024].

Hall, Stuart (1980). "Encoding/Decoding". *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972–79*. Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe, Paul Willis (Ed.). Boston: Unwin Hyman. 128-38.

Holub, Robert C. (1984). *Reception theory: critical introduction*. Londra ve New York: Methuen.

Holur, Pavan; Shahsavari, Shadi; Ebrahimzadeh, Ehsan; Tangherlini, Timothy; Roychowdhury,

- Vwani (2021). Modelling social readers: Novel tools for addressing reception from online book reviews. *Royal Society Open Science*. 8(12). 210797.
- Işıklar Koçak, Müge (2017). "Readers of Retranslations on Online Platforms". *Turkish Studies*. 12/15. 413-430.
- Işıklar Koçak, Müge; Erkul Yağcı, Ahu Selin (2019). "Readers and Retranslation: Transformation in Readers' Habituses in Turkey From the 1930s to the 2010s". *Perspectives on Retranslation: Ideology, Paratexts, Methods*. Özlem Berk Albachten ve Şehnaz Tahir Gürçağlar (Ed.). New York ve Londra: Routledge.
- İser, Wolfgang (1980). *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. Johns Hopkins University Press.
- Jauss, Hans Robert (1982). *Toward an Aesthetic of Reception*. Timothy Bahti (Çev.). Minneapolis: University of Minnesota Press
- Kahraman, Hasan Bülent (2001). "John Berger'in görme biçimi". *Radikal Kitap*. (çevrimiçi) <https://www.metiskitap.com/catalog/text/56835> [Erişim tarihi: 05.08.2024].
- Kale, Bülent (2009). "Siz de görün açık maviyi", *Agos Kitap/Kirk*. (çevrimiçi) <https://www.metiskitap.com/catalog/text/63212> [Erişim tarihi: 06.08.2024].
- Kim, Mira; Huang, Zhi (2012). "Theme Choices in Translation and Target Readers' Reactions to Different Theme Choices". *T&I Review*. Vol. 2. 79-110.
- Kotze, Haidee; Janssen, Berit; Koolen, Corina; van Der Plas, Luka & Van Egdom, Gys-Walt (2021). "Norms, affect and evaluation in the reception of literary translations in multilingual online reading communities: Deriving cognitive-evaluative templates from big data". *Translation, Cognition & Behavior*. 4(2). 147-186.
- Lee, Chang-soo (2003). "Toward a Theory of Readers' Expectations in Translation: A Case Study of Translating Terms of Address1". *FORUM*. 1(1). 169-180.
- Lim, Lilly; Loi, Kwok Ying (2015). "Evaluating slogan translation from the readers' perspective: A case study of Macao Author(s)". *Babel*. 61(2). 283-303.
- Memon, Nayab Asif; Shah, Sabreena; Raheem, Amna Faisal (2022). "Lost and Found in Translation: Readers as Translators". *Technium Social Sciences Journal*. 30(1). 704-709.
- Merrifield, Andy (2012). *John Berger*. Londra: Reaktion Books.
- Milota, Megan (2014). "From "compelling and mystical" to "makes you want to commit suicide": Quantifying the spectrum of online reader responses". *Scientific Study of Literature*. 4(2). 178-195.
- Muñoz Martín, Ricardo (2017). "Looking Toward the Future of Cognitive Translation Studies". *The Handbook of Translation and Cognition* John W. Schwieter & Aline Ferreira (Eds.). Malden, MA: John Wiley & Sons, Inc. 555-572.
- Narin, Naime (2009). "Duvarın biz tarafı: Hiçbir yer'in her yerindekiler". *Virgül Dergisi*. Temmuz-Ağustos. (çevrimiçi) <https://feronyaninbahcesi.wordpress.com/2011/07/18/duvarin-biz-tarafı-hicbir-yerin-her-yerindekiler-naime-narin-2/> [Erişim tarihi: 05.08.2024].
- Okyayuz, Şirin (2021). "Altyazı Çevirisinde Teknoloji Destekli Yaratıcılık Açılımı". *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*. 2021(30), 108-132.
- Parıltı, Abidin (2006). "Ve 'kente' Berger gelir". *Radikal Kitap Eki*. (çevrimiçi) <https://www.metiskitap.com/catalog/text/62990> [Erişim tarihi: 05.08.2024].

- Sökmen, Semih (2017). "Forever Young Forever John: Şükran Duyuyoruz". *Express Dergi*. Sayı 149. 44-45.
- Tahir Gürçağlar, Şehnaz (2005). *Kapılar*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Tahir Gürçağlar, Şehnaz (2022). "Retranslation and Online Reader Response: Le Petit Prince in Turkey in the Twenty-First Century". *Retranslation and Reception: Studies in a European Context*. Susanne Cadera&Andrew Samuel Walsh (Ed.). Brill. 41-65.
- Taş İlmeç, Seda (2020). "Examining readers' perceptions of translations: The case of Stephen King's works in Turkish". *Journal of Language and Linguistic Studies*. 16(4). 1722-1734.
- Taşkın, B. (2024). "I was subjected to cringe translation": digital social reading and the reception of translated young adult fantasy fiction. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies*. 20. 1-12.
- Tezgör, Hilmi (2016). "Berger'ı okursan bitmez". *Sabitfikir*. (çevrimiçi) <https://www.sabitfikir.com/elestiri/bergeri-okursan-bitmez> [Erişim tarihi: 07.08.2024].
- Türker, Yıldırım (2010). "Berger'la görmenin yolları". *Radikal*. (çevrimiçi) <https://www.metiskitap.com/catalog/text/63220> [Erişim tarihi: 06.08.2024].
- Varol, Kemal (2008). "John Berger'in kurtardığı mektuplar". *Kitap Zamanı*. (çevrimiçi) <https://www.metiskitap.com/catalog/text/63160> [Erişim tarihi: 06.08.2024].
- Wang, Feng; Humblé, Philippe (2020). "Readers' perceptions of Anthony Yu's self-retranslation of *The Journey to the West*". *Perspectives*. 28(5). 756-776.
- Walker, C. (2021). Investigating how we read translations: A call to action for experimental studies of translation reception. *Cognitive Linguistic Studies*, 8(2), 482-512.
- Wardle, Mary (2019). "Eeny, Meeny, Miny, Moe: The reception of retranslations and how readers choose". *Cadernos de Tradução*. 39(1). 216-238.
- Xiao, Kairong; Li, Wanyu (2023). "In the eye of the beholder: A sentiment analysis approach to readers' reception of translated metaphors in *Fortress Besieged*". *Translation in Transition: Human and Machine intelligence*. John Benjamins. 104-129.
- Yalazan, Esra (2018). "John Berger'in 'Portreleriyle' zamansız bir yolculuk", ahvalnews2.com (çevrimiçi) <https://www.metiskitap.com/catalog/text/218937> [Erişim tarihi: 07.08.2024].
- Yalazan, Esra (2019). "John Berger ile 'Manzaralar'a bakmak". ahvalnews.com (çevrimiçi) <https://www.metiskitap.com/catalog/text/232168> [Erişim tarihi: 07.08.2024].
- Yurtdaş, Hüseyin (2011). "Alımlama estetiği ve Çeviribilim". *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*. 1(2). 1-15.
- Zheng, Jianwei, & Fan, Wenjun (2023). "Readers' reception of translated literary work: *Fortress Besieged* in the digital English world". *Digital Scholarship in the Humanities*. 38(1). 408-419.

EK:

John Berger'ın Eserlerine Ait Türkçe Çeviri Bibliyografyası

Sayı	Özgün Eser	Yayın Tarihi	Çeviri Eser	Çevirmen	Yayınevi	Yayın Tarihi ve Baskı Bilgisi
1	A Painter Of Our Time	1958	Zamanımızın Bir Ressamı	Abbas Ören / İlknur Özdemir	Adam Yayıncılık / Sia Kitap	2000 / 2021
2	Permanent Red	1960	-	-	-	-
3	Foot of Clive	1962	Clive'in Koşuşu	İrem Sağlamer	Sia Kitap	2021
4	Toward Reality	1962	-	-	-	-
5	Corker's Freedom	1964	Corker'in Özgürlüğü	Levent Göktem	Sia Kitap	2023
6	The Success and Failure of Picasso	1965	Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı	Yurdanur Salman, Müge Gürsoy Sökmen	Metis	1989 (9. Basım 2022)
7	A Fortunate Man	1968	Talihli Bir Adam: Bir Köy Doktorunun Hikâyesi	Osman Akınhay	Agora Kitaplığı	2008
8	Art and Revolution	1969	Sanat ve Devrim	Bigge Berker	Yankı Yayınları/ V Yayınları/ Agora Kitaplığı	1974 / 1987 / 2007
9	Moment Of Cubism and Other Essays	1969				
10	The Look Of Things	1971				
11	G.	1972	G.	Tomris Uyar	İletişim Yayınları / Metis	1984 (5. Basım 2023)
12	Ways of Seeing	1972	Görme Biçimleri	Yurdanur Salman, Margaret Quigley	Yankı Yayınları/ Metis	1976 /1986 (30. Basım 2025)
13	A Seventh Man (Jean Mohr ile birlikte)	1975	Yedinci Adam	Cevat Çapan	Cem Yayınları/Verso/ Agora Kitaplığı /Metis	1975/ 1987/ 2011/2018 (2. Basım 2021)
14	Jonas Qui Aura 25 ans En l'an 2000 (Alain Tanner ile)	1976	2000 Yılında 25 Yaşına Basacak Olan Yunus: Bir Alain Tanner Filmi	Nilgün Çapan	Metis	1997
15	Flying Skirts: An Elegy (Yves Berger ile)	1976	Uçuşan Etekler	Beril Eyüboğlu	Metis	2014 (3. Basım 2022)
16	Pig Earth	1979	Domuz Toprak	Taciser Belge	İletişim Yayınları	1993 (5. basım 2022)
17	About Looking	1980				
18	Another Way Of Telling (Jean Mohr ile)	1982	Anlatmanın Başka Bir Biçimi	Osman Akınhay	Agora Kitaplığı	2007
19	And Our Faces, My Heart, Brief As Photos	1984	Ve Yüzlerimiz, Kalbim Fotoğraflar Kadar Kısa Ömürlü	Zafer Aracagök	Adam Yayıncılık/ Metis	1987/ 2007 (7. Basım 2025)

20			O Ana Adanmış	Yurdanur Salman, Müge Gürsoy Sökmen	Metis	1988 (8. Basım 2018)
21	White Bird	1985				
22	"The Hour of Poetry"	1985	Şiirin Saati	Gönül Çapan	Adam Yayıncılık	1988
23	Sense of Sight	1985	Görme Duyusu	Osman Akınhay	Agora Kitaplığı	2014
24	Once In Europa	1987	Bir Zamanlar Europa'da	Murat Belge, Taciser Belge	İletişim Yayınları	1990 (4. Basım 2021)
25	Goya's Last Portrait (Nella Bielski ile)	1989	Goya	Gönül Çapan	İyi Şeyler Yayıncılık	1996
26	Lilac and Flag	1990	Leylak ve Bayrak	Murat Belge, Taciser Belge	İletişim Yayınları	1996 (3. Basım 2020)
27	Keeping a Rendezvous	1991				
28	Albrecht Durer	1993/1997				
29	Three Lives Of Lucie Cabrol	1995				
30	To the Wedding	1995	Düğüne	Cevat Çapan	Metis	1996 (5. Basım 2017)
31	Photocopies	1996	Fotokopiler	Cevat Çapan	Metis	1997 (5. Basım 2018)
32	Steps Towards a Small Theory of the Visible	1997	Görünüre Dair Küçük Bir Teoriye Doğru Adımlar	Bülent Somay	Metis	1999 (9. Basım 2023)
33	Man on a Beach	1998	Kıyadaki Adam	Cevat Çapan	YKY	1998 (3. Basım 2019)
34	King, a Street Story	1999	Kral	Müge Gürsoy Sökmen	Metis	2001 (4. Basım 2020)
35	The Shape of a Pocket	2001	Sanatla Direniş	Aslı Biçen	Metis	2017 (5. Basım 2023)
36	Selected Essays of John Berger	2002				
37	Titian: Nymph and Shepherd (Katya Berger Andreadakis ile)	2003	Tiziano: Su Perisi ile Çoban	Celal Üster	YKY	1999
38	Here Is Where We Meet	2005	Buluştuğumuz Yer Burası	Müge Gürsoy Sökmen, Gönül Çapan, Cevat Çapan	Metis	2006 (5. Basım 2022)
39	The Red Tenda of Bologna	2007	Bologna'nın Kırmızı Tenteleri	Cevat Çapan	YKY	2022 (2. Basım 2023)
40	From A To X: A Story In Letters	2008	A'dan X'e	Aslı Biçen	Metis	2008 (5. Basım 2023)
41	Hold Everything Dear, Dispatches On Survival and Resistance	2008	Kıymetini Bil Herşeyin	Beril Eyüboğlu	Metis	2009 (5. Basım 2023)

42	Why Look At Animals	2009	Hayvanlara Niçin Bakarız?	Cevat Çapan	Delidolu Yayınevi	2017
43	Bento's Sketchbook	2011	Bento'nun Eskiz Defteri	Beril Eyüboğlu	Metis	2012 (4. Basım 2022)
44	Cataract (Selçuk Demirel ile)	2011	Katarakt	Selçuk Demirel	YKY	2011 (2. Basım 2014)
45	Railtracks (Anne Michaels ile)	2011	Tren Rayları	İrem Uzunhasanoğlu	Ketebe Yayınevi	2022
46	Understanding a Photograph	2013	Bir Fotoğrafı Anlamak	Beril Eyüboğlu, Yurdanur Salman	Metis	2015 (6. Basım 2022)
47	Portraits	2015	Portreler: Sanatçılar Üzerine Yazılar	Beril Eyüboğlu	Metis	2018 (4. Basım 2023)
48	Landscapes, John Berger on Art	2016	Manzaralar: Sanat Üzerine Yazılar	Beril Eyüboğlu, Özlem Dalkıran, Oğuz Tecimen	Metis	2019 (3. Basım 2022)
49			Hoşbeş	Aslı Biçen, Oğuz Tecimen, Beril Eyüboğlu	Metis	2016 (4. Basım 2020)
50			İstanbul'dan Gelen Telefon: Müzik Eşliğinde Bir Söyleşi	Yasemin Akbaş, Yücel Göktürk	Metis	2016 (2. Basım 2017)
51	Collected Poems	2015	Gökyüzü Mavi Siyah	Cevat Çapan	Ayrıntı Yayınları	2016
52	Smoke (Selçuk Demirel ile)	2017	Duman	Cevat Çapan	YKY	2016 (2. Basım 2022)
53	What Time Is It? (Selçuk Demirel ile)	2018	Saat Kaç?		YKY	2018
54	Over To You (Yves Berger ile)	2019	Top Sende: Sanat Üzerine Yazışmalar	Oğuz Tecimen	Metis	2020
55	Pages of the Wound: Poems, drawings, photographs 1956-96	1996	Yaranın Sayfaları: Şiirler Çizimler Fotoğraflar 1956-96	Cevat Çapan	Metis	2024
56	Lying Down to Sleep (Katya Berger ile)	2010	Uykuya Yatmak	Beril Eyüboğlu	Metis	2025

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

